

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

"יומא חד הוה קא סחי ר' יוחנן בירדנא" (בבא מציעא פ"ד ע"א) "ריש לקיש
הוי סחי בירדנא" (יומא ט' ע"ב)

אוריה בן ישראל

סחים בירדנא (שוחים בירדן) הרהורים על הדרכה

אחת השאלות הנכבדות העומדת ברום עולמו של המדריך היא - 'מה להגיד איפה'.
הידע על אתרי הארץ עצום ורב, ועמו גדול גם החשש להחמיץ כליל את נכוונתם של
המטיילים לשמוע ולהאזין. חשוב שהללו לא יכרעו תחת עומס ההסברים וייחשפו
להסבר שיש לו קשר ישיר עם האתר הנידון הנושא גם משמעות חינוכית בעלת
ערך.

מטיילים רבים נוהגים "ללכת בעקבות..." בעקבות: אלתרמן, רחל, יצחק
מתמול שלשום, או לחילופין בעקבות בלק מאותו הספר, וגם בעקבות שמשון
הגיבור, דוד המלך ועוד ועוד.

קודמינו המפורסמים, שנעו לפנינו במשעול המסוים שבו אנו נעים עתה, הם
בני לוויה מרגשים, מעוררי זכרונות המאפשרים - במידה מסוימת - 'כניסה
לנעליהם'.

בקרבתם של הנמצאים במקום שבו אירע בעבר אירוע מסוים, מתעורר רצון
לדעת יותר על שאירע בו, להיטיב להבינו ולהכיר את גיבוריו. לא קשה לנמצא
במקום כזה לנסות ולהידמות לקודמו שעמד במקום זה ממש: דוד 'הקטן' מול 'שש
האמות והזרת' של גוליית, משה במבט פרדה מהארץ שאליה לא זכה להגיע מראש
הר נבו, אבותינו כעולי רגל על גבי המדרגות המוליכות לשערי הר הבית ועוד.

כך אנו וכך עמים אחרים: הנוצרים העוברים בנְאָא ד'לורֶזָה והמוסלמים
העולים למכה.

אחד המקומות בארצנו שמבקרים בו מטיילים רבים נמצא סמוך למוצא
הירדן מהכינרת, דרומה מגשר-סכר דגניה. בעקבות מי נלך במקום הזה? ובכן,
במקום זה נבנה אתר תיירות לצליינים נוצרים - **ירדנית** שמו. מקום נאה. מורים
ומדריכים רבים באים לירדנית עם תלמידיהם ועם קבוצות מטיילים. לרשותם
מקומות ישיבה, מזנון, שירותים וירדן מדהים ביופיו. אלא ש... מרבית המורים

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

והמדריכים חשים חובה או צורך להסביר, לספר ולהגיד משהו בכל מקום שהם מגיעים אליו, והנה בעקבות מעמדו הנוכחי של האתר רבים מהם מספרים בירדנית את סיפור הטבלתו של הנוצרי. הַטְבֵּלָה זו, כידוע, התרחשה כ-110 ק"מ דרומה מכאן, בקצה הדרומי של הירדן ליד בית הערבה. גם המורה וגם המדריך יודעים כי ירדנית הוקמה לנוחותם של הצליינים הנוצרים המגיעים, ממילא, לאתרים שמסביב לכנרת וכי אין הצדקה לסיפור ההטבלה במקום הזה. אולם מדריך כמורה, חשים כי מחובתם להגיד 'משהו', וסיפור ההטבלה הוא הזמן ביותר.

אין חובה להיגרר אחר המקובל. לרשות המורה והמדריך שפע רב של נושאים הקשורים למקום זה, לסביבתו ולמה שנגָפָה ממנו. עליהם לבחור מתוך השפע: הירדן עצמו, כנרת ודגניה הסמוכות, מפעלו של רוטנברג, (גשר) סכר דגניה, חורשת האקליפטוסים הסמוכה (הרי היא 'חורשת האקליפטוס' שבשירה של נעמי שמר) ועוד. אולם יש דבר נוסף והוא הנושא המעניין אותנו במסגרת זו - בירדן שחו גם חכמי טבריה.

שלושה חכמים נזכרים בהקשר לשחייה בירדן. קטע הירדן, הסמוך ביותר לטבריה הוא הוא המקום, שבו נמצאת כיום ירדנית. ייתכן ששחו במקום אחר, והמדריך צריך לעמוד על נקודה זו. אולם, הקרבה היחסית לטבריה מצדיקה לשוחח על הנושא כאן, ומוצדק לשוחח על נושא זה יותר מאשר לדון כאן בשאלת טבילת הנוצרים. שלושה חכמים אלו נזכרים בשני מקומות בתלמוד הבבלי, והריהם כלשונם ובתרגום:

פגישתם של רבי יוחנן וריש לקיש בירדן (בבא מציעא פ"ד ע"א)

יומא חד הוה קא סחי ר' יוחנן בירדנא [יום אחד היה ר' יוחנן שוחה בירדן]. חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה [ראהו ריש לקיש וקפץ אחריו לירדן]. אמר ליה: "חילך לאורייתא". אמר ליה: "שופרך לנשי" [אמר לו - ר' יוחנן לריש לקיש - כוחך לתורה. אמר לו ר"ל לר' יוחנן יופיך לנשים]. א"ל: "אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי" [אם תחזור בך, אתן לך את אחותי שיפה ממני]. קבל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאנה ולא מצי הדר [קיבל עליו - ריש לקיש - רצה לחזור להביא את בגדיו ולא יכול לחזור].

ניתן להציע רקע ריאלי פשוט לסיפור. הזרם החזק של הירדן באיזור הזה מצריך כוח רב. ריש לקיש החזק מצליח לשחות, אך כשקיבל עול תורה נחלש גופנית והתקשה לחזור. גם בהסבר זה איננו בטוחים, אך יש בכך ניסיון לקשר בין פרט בסיפור למאפיין בולט בשטח.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

פגישת ריש לקיש ורבה בר בר חנה בירדן (יומא ט' ע"ב)

ריש לקיש הוי סחי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא [ריש לקיש היה שוחה בירדן בא רבה בר בר חנה והושיט לו יד לעזרה]. א"ל: "אלהא, סנינא לכו דכתיב, "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז", אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו" [אמר לו - באלוקים (לשון שבועה) - שונא אני אתכם כיוון שאילו הייתם עולים בימי עזרא - כחומה בצורה - הייתם משולים לכסף, ועתה שעליתם כדלתות אתם משולים לארז].

דומה כי הדגש כאן הוא על היותו של הירדן קו גבול של הארץ.

מי היו שלושת החכמים הנזכרים?

רבי יוחנן המכונה בר נפחא - בן הנפח - גדול אמוראי ארץ ישראל, שכבש לו מקום מרכזי הן בתלמוד הירושלמי והן בתלמוד הבבלי, וכמעט תמיד נקבעת ההלכה על פיו.

ריש לקיש הוא רבי שמעון בן לקיש - גיס ותלמיד חבר של ר' יוחנן. פרשת חיוו מעניינת במיוחד. היה מפורסם בכוחו, ונאלץ להשכיר עצמו כלודר. פגישתו עם ר' יוחנן השוחה בירדן החזירתו לעולם התורה.

לענייננו חשוב בעיקר השלישי -

רבה בר בר חנה מאנשי בבל שלמד בארץ ישראל אצל רבי יוחנן ופעל גם בבבל. בתלמוד (פסחים נ"א ע"א) מובאת מחלוקת לפיה מסתבר כי רבה בר בר חנה רצה לחזור לארץ ישראל. אולי המפגש עם ריש לקיש בירדן היה כאשר רבה בר בר חנה הגיע מבבל לארץ ישראל ונראה לריש לקיש כאיש בבל. לא היה זה מסעו היחיד של רבה בר בר חנה. הוא היה מפורסם בסיפורי מסעותיו ובשיחותיו עם עוברי דרך. אלה מובאים בעיקר בתלמוד (בבא בתרא ע"ג ע"א - ע"ד ע"ב), ומרוכזים בספר האגדה של ביאליק ורבינצקי (כרך שלישי, פרק שני י"ג) - שם זכו לכותר הנאה **שיחות עוברי דרכים**.

דומה בעינינו כי סיפורי רבה בר בר חנה ראויים להיות מוקד חשוב בהדרכה, שכן הם מקשרים יפה את האדם והדרך!

נביא אחד מהם (בבא בתרא, ע"ג ע"ב - ע"ד ע"א):

אמר לי: "בא ואראה לך מתי מדבר"
הלכתי וראיתים דומים כמי

אמר לי: "תא אחוי לך מתי מדבר"
אזלי חזיתניהו ודמו כמאן דמיבסמי

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

וגנו אפרקיד והיה זקיפא ברכיה דחד מינייהו.
ועייל טייעא תותי ברכיה כי רכיב גמלא
וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה.
פסקי הדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו
ולא הוה מסתגי לן.
אמר לי דלמא שקלת מידי מינייהו?
אהדריה, דגמירי דמן דשקיל מידי
מינייהו לא מסתגי ליה.
אזלי אהדריתיה. והדר מסתגי לן.

שנתבסמו ושוכבים אפרקדן
והיתה זקופה ברכו של אחד מהם.
ונכנס ערבי (בדוויל) תחת הברך רכוב על גמל
ורומחו בידו ולא נגע בו.
קצצתי כנף תכלת של אחד מהם ובהמות
שרכבנו עליהן לא יכלו לזוז ממקומן.
אמר לי, שמא לקחת דבר מהם?
החזירו, שכך מקובלים אנו שכל הנוטל
מהם דבר אינו זז ממקומו
החזרתי, ואז יכולנו לזוז ממקומותינו.

סיפורו זה של רבה בר בר חנה שימש את ביאליק כאשר כתב את **מתי מדבר**. מורה ומדריך יוכלו לקרוא מספר שורות מפואימה זו.

עוד מסופר מפיו של רבה בר בר חנה על הר סיני המוקף עקרבים ועל קורח ועדתו שקול צווחתם נשמע משני סדקים מעלי עשן כשהם צורחים: "משה אמת ותורתו אמת ואנו בדאים". המשורר נתן אלתרמן בעיר היונה כתב, בהשראתו של רבה בר בר חנה, שלשה שירי גוזמאות.

הנה כי כן, מזומנים למבקרים **בירדנית** בירדן סיפורים מעניינים על שלשה אמוראים: ר' יוחנן, ריש לקיש (שקפץ אחריו למים) ורבה בר בר חנה המספר סיפורים מסוג סיפורי "שיחות עוברי דרכים" - סיפורים שהקריטריון הקובע לגביהם הוא היותם מונעי שעמום! לדעתי, אין בהבאת דברי רבה בר בר חנה כאן סטייה מן ההקשר, כיוון שסיפורי **עוברי דרכים** אפשר תמיד להביא כתבלין במהלך ההדרכה.

נחזור לירדן ולמפגש שהתרחש בו. לקבוצות מטיילים היכולות ומוכנות להוסיף ולעיין בעת הטיול או אפילו אחריו, בכיתה או במועדון, מוצע להעמיק במובא במפגש שבין ריש לקיש ורבה בר בר חנה. (אנו מציעים להעזר במאמרו של מרדכי שלוו - **פגישה על הירדן** - א-שר פורסם בשני המשכים ב"משא" (המוסף הספרותי של עתון **דבר** בתאריכים 3.10.86 ו 10.11.86).

אמירתו של ריש לקיש לרבה בר בר חנה: "אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא", פותחת פתח לדיון חשוב, שהרי היא, כמדומה, אחת הפעמים הראשונות בתולדות עמנו בה נשמעת זעקה כנגד הנשארם בגולה למרות יכולתם לבוא לארץ-ישראל.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בישיבה על שפת הירדן ובמהלך טיול אי אפשר להרחיב ולהעמיק בדיון זה, אולם זו עדיין הרחבה אפשרית. ייתכן שהעלאת הנושא דווקא במקום כזה תסייע לדון בהרחבה בבעייה מעניינת זו, מאוחר יותר, בחדר לימוד מסודר.

מכל מקום, עניינים אלו נקשרים לדמויות ולמקומות שניתן לקושרם לאיזור ירדנית, ואין להיגרר אך אחר סיפוריהם של מטיילים זרים.

בישיבה על שפת הירדן ובמהלך טיול אי אפשר להרחיב ולהעמיק בדיון זה, אולם זו עדיין הרחבה אפשרית. ייתכן שהעלאת הנושא דווקא במקום כזה תסייע לדון בהרחבה בבעייה מעניינת זו, מאוחר יותר, בחדר לימוד מסודר.

מכל מקום, עניינים אלו נקשרים לדמויות ולמקומות שניתן לקושרם לאיזור ירדנית, ואין להיגרר אך אחר סיפוריהם של מטיילים זרים.

ככ